

PODIUM

INTERVIEW HILDE NIEZEN EN DIRK-SIERT SCHOONMAN*

■ Het jaar 2018 gaat (voorlopig) de geschiedenis in als één van de droogste jaren van de eeuw. Al vanaf het vroege voorjaar bleef het neerslagtekort oplopen bij gebrek aan regen en werden bijna eerdere ‘recordjaren’ van 1976 en 2003 geëvenaard. De droogte bracht die zomer veel teweeg bij de waterschappen en heeft ook effect gehad op de openbare ruimte en infrastructuur in de dorpen en steden. Goudse wethouder **Hilde Niezen** vindt dat de gevolgen voor inwoners en het waterbeleid worden onderschat. **Dirk-Siert Schoonman**, bestuurslid van de Unie van Waterschappen, vindt het tijd om meer op perceelsniveau te gaan denken.

De droogte van 2018 heeft effect gehad op de openbare ruimte en infrastructuur in de dorpen en steden. Goudse wethouder Hilde Niezen vindt dat de gevolgen voor inwoners en het waterbeleid worden onderschat.

*“Niet alleen groen,
maar ook infrastructuur
en bebouwing
hebben water nodig”*

Welke effecten heeft de droogte gehad in uw stad?

We hebben veel meldingen gehad van vallende fietsers door verzakte fietspaden, struikelende voetgangers, schade aan bruggen en aan groen-voorzieningen. De beheerders van de buitenruimte hebben veel extra reparaties moeten uitvoeren om te voorkomen dat er ongelukken gebeurden. Maar er zijn waarschijnlijk ook effecten die we pas over jaren gaan zien, zoals verkorte levensduur van infrastructuur door versnelde verzakking en schade aan funderingen van gebouwen.

Zijn dit effecten die in heel Nederland zijn opgetreden?

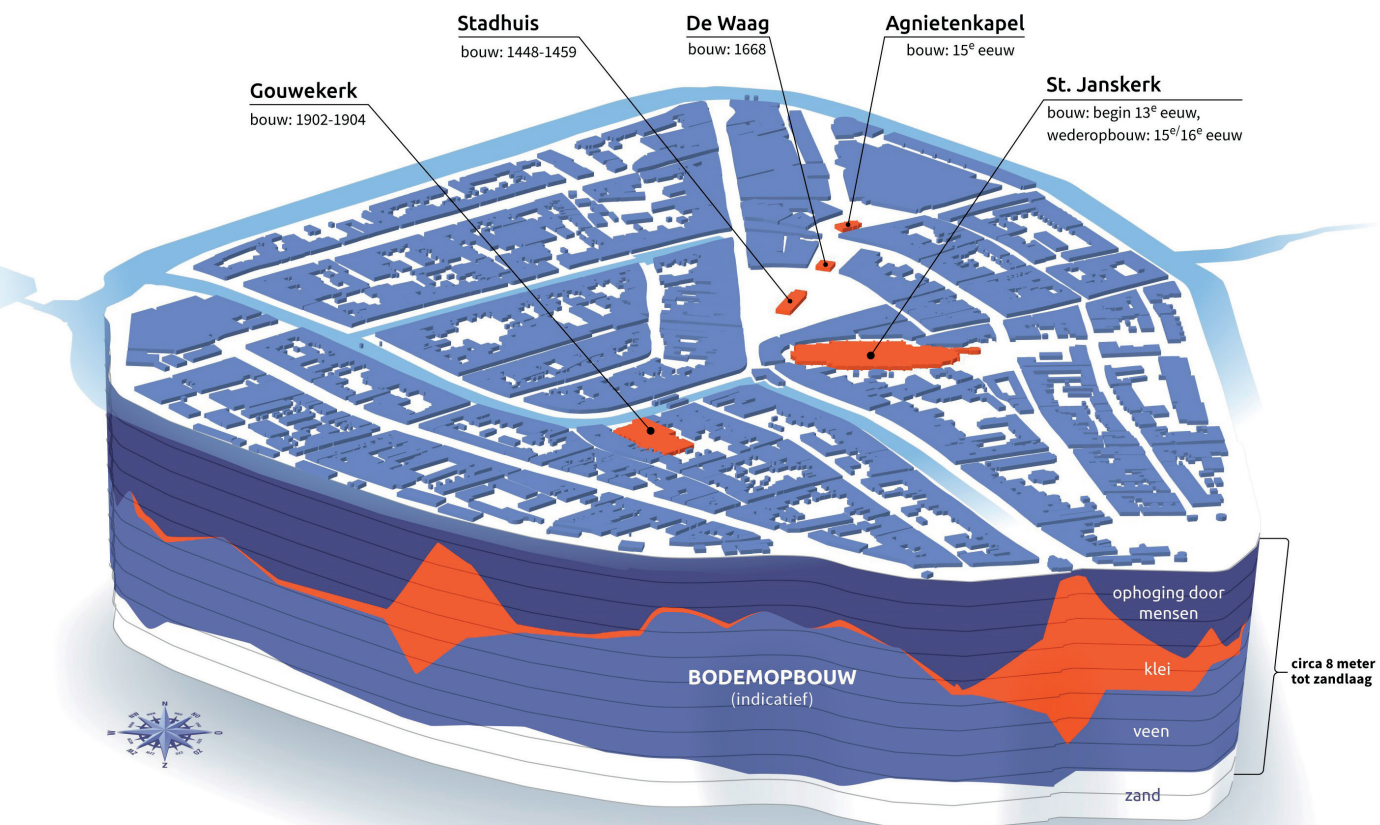
Er zijn verschillen tussen hoog-Nederland (de zandgronden) en laag-Nederland (veen en klei). In hoog-Nederland zijn de grondwater- en oppervlaktewaterstanden diep weggezakt, waardoor op sommige plekken de stevige zandgrond minder draagkrachtig is geworden met verzakkingen en dus schade tot gevolg. Het aanvoeren van water is niet of nauwelijks mogelijk. In laag-Nederland is er veel oppervlaktewater, maar is de ondergrond zeer gevoelig voor lage

* **Hilde Niezen** is wethouder in Gouda, en voorzitter van het Platform Slappe Bodem en vertegenwoordigde de VNG aan de Beleidstafel Droogte. **Dirk-Siert Schoonman** is lid van het dagelijks bestuur van het Waterschap Vallei en Veluwe en portefeuillehouder waterkwantiteit in het bestuur van de Unie van Waterschappen. Zij werden geïnterviewd door **Jeroen Mekenkamp** (secretaris van het Platform Slappe Bodem en gastredacteur van dit themanummer) en **Hans Schouffoer**.

GOUDA STEVIGE STAD

De binnenstad van Gouda is gebouwd in een gebied met veen en klei. Door het gewicht van de bebouwing klinkt die bodem langzaam in, gemiddeld met 30 cm in de afgelopen eeuw. Veel panden zakken mee met de bodem omdat ze geen diepe fundering hebben (staan 'op staal'). Met name deze panden hebben nu te maken met een te hoge grondwaterstand en overlast bij regen. Een verlaging van het (grond)waterpeil zou uitkomst bieden. Dit kan alleen als er ook een oplossing wordt gevonden

om de minderheid van panden met een houten paalfunderingen zo goed mogelijk te beschermen. De gemeente Gouda en het hoogheemraadschap van Rijnland zijn het project Gouda Stevige Stad gestart om voor dit vraagstuk oplossingen aan te dragen. Daarbij spelen governanceaspecten als de verdeling van verantwoordelijkheden en kosten een belangrijke rol. Meer over bodemdaling in de binnenstad van Gouda kunt u lezen op www.gouda.nl/stevigestad.

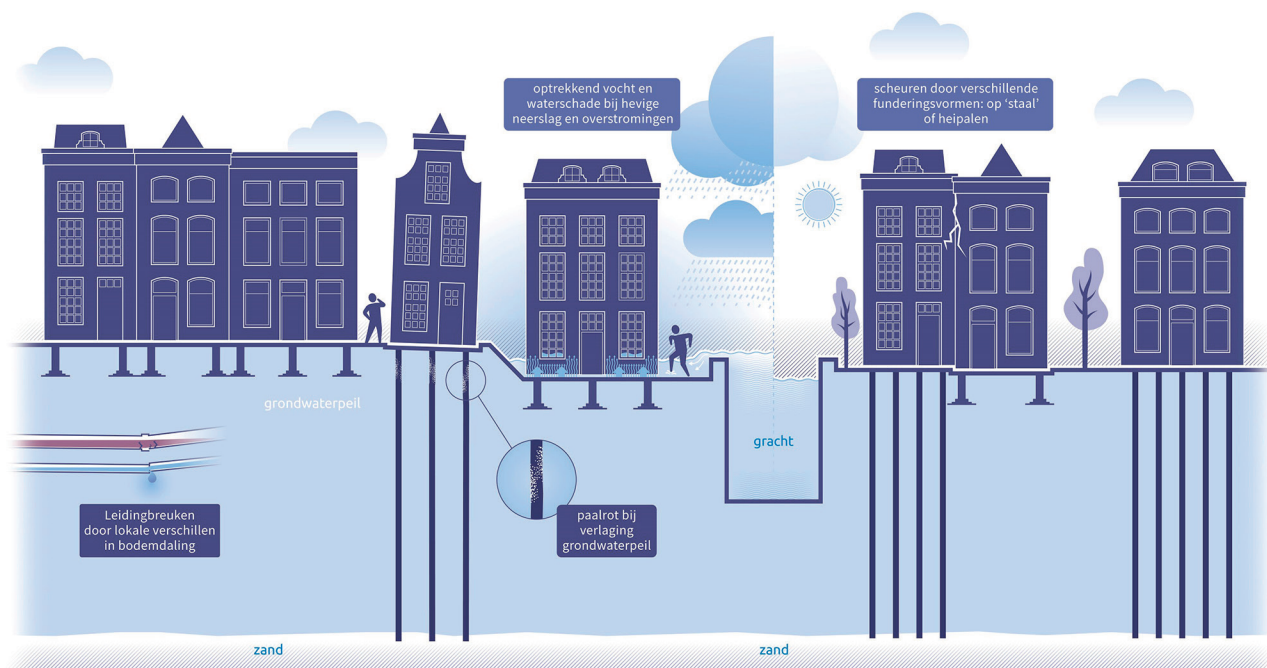
Afbeelding 2: Bodemopbouw (bron Project Gouda Stevige Stad)

grondwaterstanden. De bodem gaat daardoor inklinken en alle infrastructuur zakt mee. Eigenlijk is droogte vooral een grondwaterprobleem, dat je niet alleen met oppervlaktewaterpeilbeheer kunt oplossen.

Wat doen gemeenten om droogteproblemen te voorkomen?

De openbare ruimte en bebouwing zijn gebaat bij een continu, liefst niet te laag grondwaterpeil. Om invulling te geven aan de grondwaterbeheerplicht hebben sommige gemeenten een actief grondwater-beheersysteem. Samenwerking met het waterschap

is noodzakelijk om voldoende water aangevoerd te krijgen, want zo'n systeem heeft water nodig. En er zijn gemeenten die maatregelen nemen om water te laten infiltreren of juist vast te houden. In de afgelopen decennia is ook veel geïnvesteerd in verbetering van de rioleringen en afkoppeling van de regenwaterafvoer. Er komen wel veel opgaven af op de openbare ruimte, die niet altijd verenigbaar zijn. Denk aan de vraag om meer groen in het kader van klimaatadaptatie en de grotere watervraag die daar bij hoort. Daarbij zijn budgetten en beschikbare capaciteit beperkt, dus moeten gemeenten keuzes maken.

Afbeelding 3: Gevolgen bodemdaling (bron Project Gouda Stevige Stad)

Ook buiten de dorpen en steden zijn er veel functies die schade ondervonden hebben ten gevolge van het droge jaar 2018. Wat doen gemeenten daar?

Vanouds is het landelijke gebied het domein van provincies en waterschappen. Maar gemeenten hechten belang aan economische vitaliteit, groen en recreatiemogelijkheden en waterveiligheid voor de inwoners, kortom een leefomgeving met kwaliteit. Daar is het klimaatbeleid nog bij gekomen, dat hoog op de agenda staat bij veel gemeenten. Met name de veenweiden hebben daarom de aandacht: door droogte oxideert het veen, dat leidt tot bodemdaling en CO₂-uitstoot en dat draagt weer bij aan de klimaatverandering. Deze vicieuze cirkel moet doorbroken worden en daarom investeren veel gemeenten samen met de waterschappen en provincies in onderzoeksprojecten en pilots met ondernemers en inwoners, op zoek naar oplossingen voor de lange termijn.

Moeten inwoners ook zelf aan de slag?

Jazeker, maar de mogelijkheden zijn tegelijkertijd beperkt. Water houdt zich niet aan erfgrenzen en is niet altijd beschikbaar. Het inzetten van leidingwater om funderingen nat te houden is bijvoorbeeld onwenselijk en onbegonnen werk. Er is dus samenwerking tussen particulieren en met de gemeente nodig. Als beheerder van de riolering en openbare ruimte en verantwoordelijke voor de afvoer van hemelwater kan de gemeente inwoners faciliteren, bijvoorbeeld met een aansluiting op

een grondwaterbeheersysteem. Maar dat moet er dan wel zijn of aangelegd worden, op kosten van diezelfde inwoner.

Wat zou er beter kunnen?

Het grondwaterbeheer is erg versnipperd: het is sterk in vakjes en verantwoordelijkheden verdeeld tussen overheid en particulier, terwijl grondwater zich niet aan vakjes houdt. Dat maakt een logische aanpak van bebouwde gebieden erg lastig, terwijl hier wel veel schade kan ontstaan. Denk aan materiële schade, zoals schade aan historische panden, maar ook waarden die het karakter van een dorp of stad bepalen, zoals groen en biodiversiteit. Particulieren willen vaak wel hun verantwoordelijkheid nemen, maar stuiten op grenzen en bij de gemeente ontbreekt het aan geld en kennis. We moeten de regels veranderen, om samenwerking te bevorderen en systemen aan elkaar te koppelen. De verdeling van het schaarse oppervlaktewater is ook een opgave: er moet voldoende oppervlaktewater aanwezig zijn om grondwater te kunnen beheren. Niet alleen groen heeft water nodig, maar ook bebouwing in infrastructuur. Er is nu veel in beweging, omdat gemeenten bezig zijn met klimaatstresstesten en klimaatadaptatie. De aanpak van droogte mogen we daarbij niet vergeten, de energie die er nu in zit moeten we benutten. En we hebben meer kennis en ervaring nodig om de effectiviteit van maatregelen te beoordelen. Er zijn goede voorbeelden, en ik heb er vertrouwen in dat we met onze Nederlandse inventiviteit in waterbeheer de goede oplossingen weten te vinden, mits we hiervoor de investeringen kunnen doen.

“Als het grondwaterpeil zich niet kan aanvullen, dan krijg ik samen met de boeren en natuurorganisaties wel zorgen over het volgende groeiseizoen...”

Welke effecten had de zomer van 2018 voor het waterbeheer?

De zomer van 2018 bracht de focus van Nederland definitief terug op de droogte. Het was een lange en erg droge zomer, en alle waterschappen moesten vol aan de bak. De calamiteiten organisatie van de waterschappen werd langdurig ‘opgeschaald’ en waren -samen met onze partners in LCW en MTW- in stelling om te werken aan de goede waterverdeling om de waterkwaliteit op peil te houden en schade aan dijken en funderingen te voorkomen. Die langdurige calamiteit heeft er behoorlijk ingehakt.

Zowat iedereen kreeg met de droogte te maken in zijn bedrijfsvoering: boeren en natuurbeheerders, de drinkwaterbedrijven, de scheepvaart en de waterschappen zelf. We leerden vooral dat we voor West-Nederland heel sterk afhankelijk zijn van voldoende aanvoer van zoet water van de Rijn. Bij extreem hoog water komt via deze rivier 13.000 kuub water per seconde Nederland binnen. Vorige zomer was dat maar 800 kuub per seconde. Hoe kan je het watersysteem dan voorzien van voldoende zoet water? De voornaamste zorg voor het waterschap in hoog Nederland is de stand van het grondwater. Door de lage rivierstanden is, vloeit zelfs grondwater af in de rivier en vielen de beken droog. We kwamen er ook achter dat we niet precies weten wat de invloed is van langdurige droogte op grondwaterstanden en hoe snel de grondwaterstanden kunnen herstellen.

We hebben ook geleerd dat we als waterschap we anders moeten gaan denken. Onze prioriteit was altijd om water zo snel mogelijk af te voeren en overlast te voorkomen. Ons watersysteem is vooral ingericht op de afvoer van water. Periodes van aanhoudende droogte zijn relatief zeldzaam in ons land. We beschikken over een ‘crisisinfrastructuur’

en de verdringingsreeks waar bij de verdeling van het beschikbare water de veiligheid van dijken, drinkwater en kwetsbare natuur voor belangen als landbouw gaan. We merken nu dat droogte vaker zal voorkomen, met ook langduriger effecten, die kunnen voorduren tot ver in het volgende groeiseizoen.

We leven nu in 2019 en alweer is het veel te droog!

We zien dat in sommige waterschappen al bij aanvang van het groeiseizoen, moeten starten met een beregeningsverbod. Dat is ongebruikelijk, de droogte van 2018 laat ook nu nog zijn sporen na. De dijken zijn goed zijn hersteld en in laag Nederland is de watervoorraad weer op peil. Maar in hoog Nederland is het neerslagtekort nog niet op alle plekken ingelopen. Bij een aantal waterschappen zijn in het voorjaar nog steeds de uitzonderlijke maatregelen van afgelopen zomer van kracht. Weliswaar zijn de regionale verschillen groot, hartje zomer 2019 is het neerslagtekort alweer erg hoog. Sinds juni mag er vanwege het watertekort geen water uit beken en sprengen worden gebruikt om bijvoorbeeld land te besproeien.

Moeten grondeigenaren ook zelf aan de slag?

Boeren en tuinders hebben veel verstand van de bodem. We komen er door de droogte achter dat er een tandje bij moet om de bodem beter te laten functioneren om water vast te houden. Op de hoge zandgronden helpt het om het gehalte organische stof te verhogen, een van mijn grootste drijfveren. Door verhoging van het organische stofgehalte in de grond en verbetering van de bodemstructuur neemt het bufferend vermogen van de bodem toe. De gewassen groeien beter en de afspoeling van mineralen naar de sloten neemt af. Verbetering van bodemkwaliteit is bij uitstek een gezamenlijk belang van boeren en de waterbeheerders. In het veenweidegebied komen maatregelen als vernatting en onderwaterdrainage in beeld. Grondgebruikers moeten een risicoanalyse van hun percelen maken: Als het door hevige regenval of droogte misgaat, zijn de gevolgen immers groot. Door allerlei omstandigheden zie ik de landbouw in staat om zelf structurele maatregelen te nemen om droogteschade te voorkomen.

Nu zorgen waterschappen voor het vasthouden van water. Stuwen en duikers staan daarom nog op ‘zomerstand’, zodat het water niet naar een lager gelegen gebied stroomt. Lastig, want we willen ook niet met natte voeten zitten als er ineens wél een hoosbui is. Met een eigen (tijdelijke) stuw kunnen grondeigenaren met land aan dezelfde tussensloot zelf als eerste aan de knoppen zitten. Dat is maatwerk op microniveau. De boeren vinden die eigen verantwoordelijkheid wel spannend. Je moet elkaar leren vertrouwen en ervaring opdoen. Maar op de plekken waar het al gebeurt, gaat het goed. We merken zelfs dat

telers het waterpeil soms hoger houden dan het waterschap zou doen.

Wat doen de waterschappen om structurele droogteproblemen te voorkomen?

De voorraad zoet water is niet oneindig. Of beter gezegd: die is eindig. Dan heb je het over ons drinkwater, over ons zwemwater. Als klimaatverandering tot gevolg heeft dat het vaker zo droog wordt als nu, is het zaak om dat minder beschikbare water langer vast te houden. Daarover zijn we nu met onder meer de agrarische sector aan de slag. Wij kunnen kennis en kunde leveren en ook zorgen voor uitwisseling van kennis. Bijvoorbeeld in gezamenlijke projecten over drainage. Op het gebied van bodemmaatregelen wordt ook samengewerkt binnen het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer. Daarnaast maken de waterschappen samen met agrariers het watersysteem op plekken robuster, onder meer door hermeandering van beken en het creëren van overstromingsvlakten. Daar zien boeren vaak in eerste instantie het nut niet van in. Toch kan zo'n maatregel ook positief uitpakken voor de landbouw. Voorwaarde is dat beekherstel wordt gecombineerd met kavelruil. Aan het eind van de rit is de verkaveling verbeterd, het landschap opgeknapt, kunnen piekbuien beter worden opgevangen én is er meer ruimte voor flora en fauna.

In de vorige zomer zijn op initiatief van vrijwilligersorganisaties duizenden vissen geëvacueerd uit droogvallende beken. Dat die overleven, is van groot belang voor de biodiversiteit. Naast vispassages zijn ook (nieuwe) maatregelen nodig om te voorkomen dat de beken droogvallen

Wat zou er beter kunnen?

De klimaatverandering dwingt ons om betere plannen te maken voor ruimtelijke adaptatie. We zouden meer op perceelsniveau moeten gaan denken bij het inrichten en het beheer van het watersysteem. Het is de kunst om dicht bij de praktijk te blijven. Iedereen

heeft een rol, niet alleen de overheid, dat betekent ook meer verantwoordelijkheid voor de grondgebruikers, eigenaren en bewoners. Grondwaterbeheer en het voorkomen van bodemdaling blijven belangrijke issues, juist hier is in veel opzichten 'grensoverschrijdende' samenwerking nodig.

Water is en blijft een ordenend principe, om goede risicoanalyses te kunnen maken moet er een gebiedsdialog ontstaan, waarbij de uitgangspunten uit de nationale omgevingsvisie verankerd moeten worden in provinciale en gemeentelijke omgevingsvisies. Uitgangspunten uit de gedragen omgevingsvisies moeten 'zelfbindend' worden voor iedereen.

De LCW is de Landelijke Coördinatiecommissie Waterverdeling en is onderdeel van het Watermanagementcentrum Nederland. Het is een commissie die bij elkaar komt zodra er ernstige droogte problemen zijn, meestal is dat als de rivierstanden te laag worden. In de LCW zitten waterspecialisten van Rijkswaterstaat, de Unie van Waterschappen, het KNMI, en I&M. Bij lage waterstanden of verwachte extreme neerslag komt deze commissie bij elkaar en deelt dan informatie uit het land (van o.a. de waterschappen) met elkaar. In dit overleg inventariseren ze de landelijke situatie bij extreme droogte. De LCW brengt in deze periodes regelmatig verslag uit (watermonitor) naar de waterbeheerders en ook naar de pers. Als de situatie nijpender wordt en er verdergaande maatregelen moeten worden genomen (die verder gaan dan de afzonderlijke regionale partijen zelf doorvoeren), wordt het Managementteam Waterverdeling (MTW) bijeen geroepen. Hierin zitten beslissers uit de genoemde partijen, die deze grotere maatregelen kunnen nemen en de staatssecretaris kunnen adviseren. Een voorbeeld is het in werking zetten van de Klimaatbestendige Water Aanvoer. (www.helpdeskwater.nl)